

УДК 821.111'25:811.161.2'373.422

СПЕЦИФІКА УКРАЇНСЬКОГО АНТОНІМІЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ (НА ПРИКЛАДІ АНГЛОМОВНОГО ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ)

Ясногурська Л.М., к. філол. н.,
ст. викладач кафедри іноземних мов
Рівненський державний гуманітарний університет

У статті розглядається потенціал перекладацької трансформації «антонімічний переклад» як ефективного коду відтворення змісту англomовного художнього тексту в українському перекладі. Автор досліджує прийоми негативації й позитивації, установлюючи, що негативація широко використовується перекладачами, оскільки це пояснюється особливостями української лінгвокультури.

Ключові слова: переклад художнього тексту, перекладацька трансформація, антонімічний переклад, адекватний, еквівалентний, негативація, позитивація.

В статье рассматривается потенциал переводческой трансформации «антонимический перевод» как эффективного кода содержания англоязычного художественного текста при его переводе на украинский язык. Автор исследует приёмы негативации и позитивации и приходит к выводу, что негативация проявляет себя довольно широко, что объясняется особенностями украинской лингвокультуры.

Ключевые слова: перевод художественного текста, переводческая трансформация, антонимический перевод, адекватный, эквивалентный, негативация, позитивация.

Yasnohurska L.M. THE SPECIFICS OF UKRAINIAN ANTONYMIC TRANSLATION (ON THE EXAMPLE OF ENGLISH IMAGINATIVE WRITING)

The article deals with the potential of antonymic translation as an efficient tool when translating English imaginative writing into Ukrainian. The authors analyze negative and positive colorings of this translation technique and come to the conclusion that negative coloring tends to be used more frequently, which is due to the specific features of the Ukrainian linguoculture.

Key words: imaginative writing translation, translation transformation, antonymic translation, appropriate, equivalent, negative colouring, positive colouring.

Постановка проблеми. У сучасному світі, що має схильність до глобалізації, перекладацька діяльність набуває все більших масштабів. Перекладач приймає інформацію, обробляє її й підбирає найкращий варіант для передачі інформації, отриманої іноземною мовою. Як ми знаємо, абсолютно ідентичних варіантів перекладу одного й того самого тексту бути не може, оскільки на процес комунікації впливають екстралінгвістичні фактори. Крім того, якщо йдеться про переклад художнього тексту, необхідно брати до уваги варіативність перекладу – об'єктивне явище, у рамках якого перекладач реалізує свій творчий потенціал [2, с. 100], а отже, збільшує шанс на створення нового твору за мотивами оригіналу.

Основне завдання перекладача – пошук найбільш точної відповідності, водночас той чи інший вид перекладу має свій специфічний функціонал. Зокрема, результатом перекладу художнього тексту з мови оригіналу (далі – МО) вважається художній текст мови перекладу (далі – МП), який відображає рівноцінний художньо-естетичний потенціал, що закодований у початковому тексті.

Специфіка художньої літератури як складного творчого процесу вимагає якнайширшого спектра перекладацьких перетворень. У цьому разі фахівці вдаються до перекладацьких трансформацій, які зумовлюють лексичні, граматичні та семантичні перетворення оригінального тексту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Переклад текстів художньої літератури – складний і копіткий процес, під час якого перекладачеві доводиться вирішувати велику кількість різних проблем. У межах нашого дослідження аналізується прагматичний потенціал перекладацької трансформації «антонімічний переклад», яка не отримала широкого поширення в працях вітчизняних теоретиків перекладу, залишаючись при цьому одним зі способів реалізації ефективних перекладацьких рішень. Невелика кількість праць, зокрема Я. Рецкера, указує на актуальність подібних досліджень.

Постановка завдання. У цій статті ми ставимо за мету виявити ефективність антонімічного перекладу як актуального прийому перекладача під час роботи з художніми творами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одна з найважливіших задач перекладу – досягнення адекватності й еквівалентності. Адекватний переклад (який повинен бути еквівалентним на тому чи іншому рівні) – це переклад, який зумовлює правильне, точне й повне відтворення особливостей і змісту першотвору, його мовної форми з урахуванням усієї специфіки структури, стилю, лексики й граматики в поєднанні з бездоганною точністю мови, якою робиться переклад [5, с. 45]. Для створення адекватного образу оригіналу художнього твору часто необхідно вдаватися до прагматичної адаптації тексту перекладу. Прагматичний потенціал становить найважливішу частину змісту висловлювання, оскільки будь-яке висловлювання націлене на отримання певного комунікативного ефекту [3, с. 75].

Виходячи з того, що прагматична адаптація тексту здійснюється за допомогою використання перекладацьких трансформацій, необхідно дати визначення цього прийому. У перекладознавстві є безліч визначень, проте в цьому дослідженні ми скористалися дефініцією Л. Бархударова: «Перекладацькі трансформації – це ті численні і якісно різні перетворення, що здійснюються для досягнення перекладацької еквівалентності (адекватності) перекладу всупереч розбіжностям у формальних і семантичних системах двох мов» [1, с. 190].

Розвиток теорії перекладу демонструє наукове розмаїття класифікацій перекладацьких трансформацій, запропонованих різними авторами. У процесі дослідження ми розглянули п'ять різних класифікацій перекладацьких трансформацій, і тільки один автор, Я. Рецкер, виділяє антонімічний переклад в окрему категорію. Інші ж автори розглядають антонімічний переклад у межах якоїсь іншої групи трансформацій [6, с. 78].

Згідно з тлумачним словником, антонімічний переклад передбачає заміну будь-якого поняття протилежним йому за значенням. Так, в основі антонімічного перекладу – логічне правило, згідно з яким заперечення будь-якого поняття може дорівнювати утвердженню семантично протиставленого йому протилежного поняття. Причини, які мотивують перекладача використовувати прийом антонімічного перекладу, різні:

1) різниця лексико-семантичних систем, яка виявляється в тому, що поняття не має засобів вираження в одній із мов, використаних під час перекладу. Наприклад, англійському діє-

лову *keep off* в українській мові можуть відповідати дієслова, протилежні за значеннями, із запереченням «не підпускати близько»: “the police kept the fans off the pitch” – «поліція не підпускала уболівальників до поля»; “keep off the grass” – «не ходити по газонах»;

2) вибір цього прийому може бути зумовлений звичним уживанням у мові різних форм, тобто узусом, наприклад: «невисока стіна білих тюльпанів» – “a low wall of white tulips”; «Ні, мало, мало» – “No, not enough, not enough”;

3) перекладачеві слід використовувати антонімічний переклад під час можливої заміни описового перекладу, оскільки цей прийом не відтворює повністю зміст та інформацію, яка була закладена в тексті оригіналу. Наприклад: “They nodded to each other by way of breaking the ice of unacquaintance”. Значення іменника “unacquaintance” можна передати тільки описово: факт того, що вони були незнайомі. Однак у цьому разі розгорнутий переклад не зовсім доречний. Набагато краще буде вдатися до антонімічного перекладу: «А вони вклонилися один одному, щоб зазнайомитися».

Ще однією підставою для використання цього прийому є стилістичні умови, які спонукають перекладача вдатися до аналізованого виду трансформацій. Антонімічний переклад може бути ефективним під час художнього перекладу, де «природне» звучання тексту винятково наголошується. Наприклад, для фрази “The police were on show discreetly, but under cover was every ablebodied man of the force” можливий прямий переклад шляхом конкретизації: «Поліцейські показувалися/з’являлися лише невеликими групами...», але набагато краще передає зміст висловлювання антонімічний переклад: «Поліція перебувала в тіні». Окрему увагу варто звернути на процес перекладу фразеологізмів, що досить часто вживаються в мові художньої літератури.

Велика кількість англійських фразеологічних одиниць перекладається тільки за умови використання поняття з протилежним значенням: “no time like the present” – «лови момент»; “to be weighed and found wanting” – «не витримати випробування/не виправдати надій».

Ще одна з особливостей застосування антонімічного перекладу полягає у вживанні негативних префіксів, які набули широкого поширення в сучасній англійській мові. Поєднання негативної частки, займенників або прислів-

ників «no», «not», «never», «nothing» із дієсловом перекладаються в більшості випадків дієсловом-антонімом у позитивній формі: “there was nothing to do but wait” – «залишилося тільки чекати».

Слід зазначити, що контекст відіграє одну з найважливіших ролей у перекладі художнього твору. Наприклад, деякі англійські слова, які не мають у своєму складі негативних морфем, залежно від контексту можуть перекладатися з префіксом «не-» або поєднуватися з часткою «не», наприклад: “I worried” – «Мені було не по собі». Треба знайти український фразеологізм («Почуватися не у своїй тарілці»).

Виділивши основні причини використання перекладачем антонімічної форми, розглянемо різновиди антонімічного перекладу:

1) негативація – слово чи словосполучення без формально вираженої негативної семи замінюється в перекладі на слово з префіксом «не-» або словосполученням із часткою «не», наприклад: small – невеликий, to continue – не зупинятися;

2) позитивація – слово або словосполучення з формально вираженою негативною семою замінюється в перекладі на слово чи словосполучення, яке містить формально виражений негативний компонент: unabolished – такий, що залишається чинним, not leave – брати із собою;

3) заміна (анулювання) двох виражених у реченні негативних семантичних компонентів одним позитивним: not impossible – можливий.

Аналіз використання антонімічного перекладу як ефективного прийому перекладача ми здійснили на матеріалі оповідань збірки “Trigger warning” Н. Геймана та їх українського перекладу. Проаналізовано 10 оповідань зі згаданої книги, що становить 53% від загального тексту. Застосований метод суцільної вибірки допоміг виявити 80 випадків уживання антонімічного перекладу, що свідчить про високу частоту використання цієї перекладацької трансформації. Найбільш уживаним видом антонімічного перекладу, як доводить наше дослідження, є негативація. Наведемо приклади:

1) “She filled my pockets with rocks to keep me under”. – «Вона мені набила кишені камінням, щоб я не спливав» (My Last Landlady);

2) “He was elderly, and he walked with a stick”. – «Він був уже немолодий і ходив із ципком» (Lunar Labyrinth);

3) “Bad ships”. – «Недобрі кораблі» (Down to a Sunless Sea);

4) “...the kind you can walk up easily, like walking up a hill”. – «...піднятися на таку <гору> не важче, ніж на пагорб» (The Truth Is a Cave in the Black Mountains...);

5) “They were in a small, suburban house”. – «Заміський будинок був невеликий» (A Calendar of Tales);

6) “A gift from the Norsemen or the Southerners or from those who they say were here long before any of us”. – «Дар чи то від норвезьких сіверян, чи то від жителів півдня, чи то від тих, хто, кажуть, був задовго до будь-кого з нас» (The Truth Is a Cave in the Black Mountains...);

7) “In the high lands, people spend words as if they were golden coins”. – «У горах люди словами не розкидаються, ніби ті й справді на вагу золота» (The Truth Is a Cave in the Black Mountains...);

8) “...was your cue to slow down” – «...що поспішати не треба» (Lunar Labyrinth).

Другим за частотою вживання виявився ще один різновид антонімічного перекладу – позитивація:

1) “There wasn’t very much else I really could do”. – «А що ще мені було робити?» (Orange);

2) “I was not old enough to get one”. – «Я був занадто малий для нього» (The Thing About Cassandra);

3) “...it was no distance to Jeremy “Scallie” Porter”. – «...вже було рукою подати до Джеремі «Скаллі» Поттера» (The Thing About Cassandra);

4) “You are not a whole man”. – «Ти схожий на половинку справжнього чоловіка» (The Truth Is a Cave in the Black Mountains...).

Найменша кількість прикладів ілюструє використання заміни компонентів як різновиду антонімічного перекладу:

1) “There’s nothing wrong with it, dear”. – «А що в цьому такого, дорогий?» (The Thing About Cassandra);

2) “Nothing that ever stuck, dear”. – «Усе змінюється, дорогий» (The Thing About Cassandra);

3) “I have never forgotten”. – «Залишилася зі мною назавжди» (The Man Who Forgot Ray Bradbury).

Популярність прийому негативації під час здійснення перекладу безпосередньо пов’язана, на наш погляд, із лінгвокультурологічним аспектом, адже в українській мові найбільш уживані заперечення, натомість англійська мова послуговується позитивними конструкціями. У дослідженні Л. Віссон висловлюється думка, що на формування

українського негативного мислення вплинули численні соціальні потрясіння, а також період радянського тоталітаризму, під час якого суспільство щодня мусило долати заборони й виконувати приписи, тоді як «сучасний і позитивно мислячий» американський оптиміст ніколи не відчував таких бід, що випали за короткий термін на долю українського народу (революції, голод і фашистська окупація всієї країни). Для жителя США невдачі – щось короткострокове й минуле: “better luck next time” («не пощастило сьогодні – пощастить завтра») [4, с.50].

Слід також зазначити, що найбільш часто вживаний прийом антонімічного перекладу трапляється в описі дій персонажів. Найчастіше антонімічний переклад використовується для відтворення значень дієслів, аніж будь-якої іншої частини мови. Ми звернули увагу на той факт, що дієслова знову ж таки здебільшого перекладаються негативацією:

1) “Spare any change?” – «Дрібних не бракуватиме?»;

2) “get colds” – «не вилазить із застуд»;

3) “I have failed him” – «узяв і не впорався».

Прислівники за частотністю займають другу позицію за слововживанням після дієслів. Наведемо приклади:

1) “I was not old enough to get one”. – «Я був занадто малий для нього»;

2) “We’d only start walking the day the moon began to wane”. – «Тільки при повному місяці ми ніколи не ходили».

Таким чином, частини мови, що описують динаміку і її властивості, частіше отримують антонімічний переклад, ніж ті частини мови, які називають предмет і описують його властивості. Виявивши відсоткове співвідношення кількості сторінок і випадків використання досліджуваного прийому, ми дійшли висновку, що антонімічний переклад трапляється на кожній п’ятій сторінці обраних нами оповідань (24% від загальної кількості сторінок). Таким чином, нами був зроблений висновок, що аналізований вид перекладацької трансформації можна вважати одним із часто вживаних, а отже, ефективних методів вирішення перекладацьких завдань під час роботи з текстами художньої літератури.

Висновки з проведеного дослідження.

У висновку підкреслимо, що використання антонімічного прийому зумовлене великою кількістю різних причин, зокрема й екстралінгвістичними аспектами, пов’язаними з лінгвокультурологією. Звертаючись до творів художньої літератури, які найбільш точно й повно виявляють культуру певного народу, кожна людина може дізнатися багато про історію та менталітет нації. Висока частотність використання негативних конструкцій в антонімічних перекладах з англійської мови українською свідчить про генетичну пам’ять конкретного народу, зафіксовану й збережену на лінгвістичному рівні.

Вивчення не тільки методів і прийомів перекладу, а й лінгвокультурологічних чинників, історії й культури етносу, здатних вплинути на лексику мови, є важливими аспектами, що їх потрібно враховувати в процесі перекладу. Ці фактори вимагають подальшого аналізу та досліджень не тільки перекладознавців, а й спеціалістів у сфері культурології, етнології, історії й інших суміжних дисциплін.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бархударов Л. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода). М.: Международные отношения, 1975. 240 с.
2. Джабраилова В. Вариативность перевода художественного текста как результат переводческой интерпретации. Сборник трудов научно-практической конференции «Научный опыт и знания: историческое прошлое, настоящее и перспективы будущего». М., 2015. С. 97–100.
3. Джабраилова В., Рыбакова О. Вербализация языковой картины мира при помощи прагматической адаптации как фактор динамики художественного перевода. Наука вчера, сегодня, завтра: сб. ст. по матер. XII междунар. науч.-практ. конф. № 12(34). Часть II. Новосибирск: СибАК, 2016. С. 73–79.
4. Виссон Л. Славянские проблемы в английской речи. М.: Р. Валент, 2011. С. 30. Visson L. Where Slavs go Wrong in Spoken English. М.: Р. Валент, 2013. 192 с.
5. Нелюбин Л. Введение в технику перевода. М.: Изд-во Флинта, 2009. 216 с.
6. Рецкер Я. Теория перевода и переводческая практика. Очерки лингвистической теории перевода. Дополнения и комментарии Д. Ермоловича. 4-е изд., стереотип. М.: «Р. Валент», 2010. 81 с.